نام مقاله: فهم نحوه معنابخشی در عرصه سازمان: تحلیلی بر مبانی فلسفی و اسلوب اجرایی روش شناسی شبکه خزانه

نویسندگان: حسن دانایی فرد- لیلا مرتضوی

فصلنامه علمی پژوهشی روش شناسی علوم انسانی س ۱۷ ش ۶۶ بهار ۱۳۹۰

صفحات ۲۷-۵۱

1	TED	TONY	JOHN	SHIRLEY	ALAN	FRANCES	DOUGLAS	BOB	LOUISE	5
Career specialist	1	1	5	5	2	2	4	4	3	Got into his line by accident
Self protective	1	1	5	2	1	1	5	2	4	Bucaneer
Easily swayed by fads	1	1	5	5	1	1	2	3	4	Knows what he wants
20 years experience	1	3	2	2	4	5	1	1	5	Very new
Would say had come up the hard way	1	3	2	3	3	4	1	1	5	Hard path made smooth
Trimmers, aware of political reality	1	2	1	5	3	3	1	4	5	Think rational argument will solve any problem

چکیده

- تکنیک «شبکه خزانه» از جمله روش های مورد استفاده در پارادایم تفسیری است. این تکنیک به اقتباس از «نظریه سازه شخصی» جورج کلی، بر آن است تا با به حداقل رساندن مداخلات و سوگیری های احتمالی محقق، به احصای سازه های ایجاد شده نسبت به یک موضوع تحقیقاتی از سوی مشارکت کنندگان نائل گردد.
- کاربرد ویژه این روش آن است که می توان به درک پدیده ها آنچنان که دیگران به آنها معنا می بخشند، دست یافت. مقاله حاضر به ارائه خاستگاه، مفروضات زیربنایی، عوامل تشکیل دهنده، روش های تحلیل، برخشی ویژگی های روش شناسانه ی تکنیک شبکه خزانه و نمایش یک نمونهٔ تجربی جهت درک بهتر کاربرد این تکنیک پرداخته و بر آن بوده است تا نظر محققان مدیریت را به کاربرد این تکنیک ترکیبی در تحقیقات مدیریتی جلب کند.

- **واژه های کلیدی:** شبکه خزانه، پارادایم تفسیری، نظریه سازه شخصی، سازه ها، عناصر

جرج کلی : روان شناس

- به اعتقاد جرج کلی ما در دوجهان زیست می کنیم؛ اول، جهانی که در خارج از ادراک ما وجود دارد؛ و دوم، جهانی که ما از طریق تفسیر خود از جهان اول، در قالب سازه ها می سازیم. این ساختن، بخشی از معنای واژه «سازه» است بدین معنی که اساساً ما در تفسیر، چیزی را به چیز دیگر نسبت می دهیم یا معنا می کنیم. در فرآیند تفسیر، همانند همه فرآیند های هرمنوتیکی، برخی چیزها از دست می روند.

جورج کلی: روانشناسی

- هنگام صحبت کردن درباره تفسیر «جهان اول» به درستی قادر به تطبیق آن جهان با سازه هایی که در جهان دوم به کار گرفته ایم نخواهیم بود. این بر خلاف کاری است که در ترجمه یک متن می توان انجام داد؛ زیرا در مورد اخیر این امکان برای ما فراهم است. برای مثال، می توان ترجمه یک متن انگلیسی را پس از برگردان آن به فارسی با یکدیگر مقایسه کرد تا آنچه از قلم افتاده و احیاناً تحریف شده، تا حد زیادی هویدا شود.

جرج کلی: روانشناس

- در حالی که ما از طریق تفسیرمان از جهان اول، تنها می توانیم نسبت به آن آگاهی پید کنیم، اما هرگز نمی توانیم برای اینکه جهان اول را مستقیم و بدون واسطه ببینیم از شر تفسیرهایمان رهایی یابیم. در نتیجه، ما همواره نسبت به آنچه در فرآیند تفسیر از دست می دهیم، ناآگاه باقی می مانیم. بر این اساس، همه سازه هایی که از واقعیت ساخته می شوند، تفسیر های انسانی هستند و باید نسبی و نه مطلق، در نظر گرفته شوند. به همین سبب، سازه ها دائماً در معرض بازبینی های مجدد قرار می گیرند.

تئوری سازه شخصی

- بر این اساس، کلی در سال ۱۹۵۰ م «تئوری سازهٔ شخصی»، که یک تئوری شخصیت در حوزهٔ روان شناسی است را مبتنی بر این فرض اساسی مطرح کرد که افراد، فرضیه ها و دیدگاه های خود را برای دنیایی که در که در آن زندگی می کنند، شخصاً می سازند و این سازه های شخصی برای تفسیر و پیش بینی در یک محیط شخصی به کار می روند.

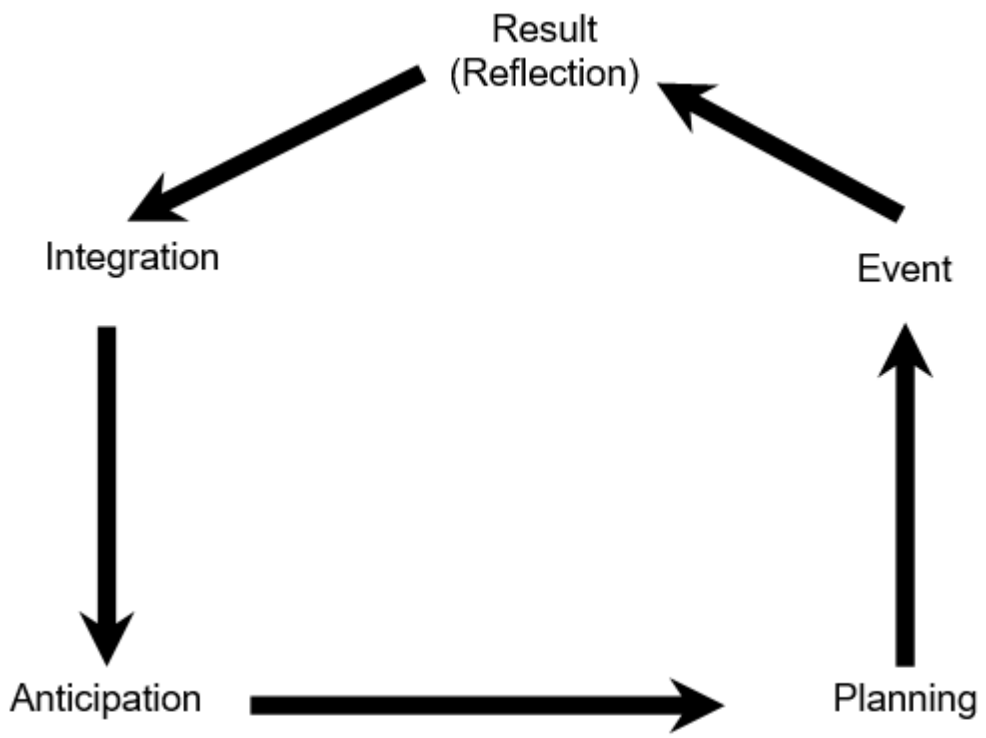

Figure 1: Kelly's Experience Cycle

شبکه خزانه

- از این رو، محققان به جای تحمیل ایده ها و نظریات شخصی خود باید برای دستیابی و شناخت سازه های منحصر به فرد افراد، تلاش کنند. شبکه خزانه، تکنیکی است برای شناسایی این سازه های شخصی که از سوی کلی و بر اساس اقتباسی از تئوری سازهٔ شخصی از طراحی شده است.

خاستگاه شبکه خزانه

- شبکهٔ خزانه نخستین بار از سوی روان شناس آمریکایی جرج کلی (۱۹۵۵) در حوزه روان شناسی مطرح شد. او شبکه خزانه را به عنوان ابزاری عملی جهت انعکاس تئوری های روان شناسی خود معرفی کرد.
- از دیدگاه کلی، معناهایی که افراد به رویدادها و پدیده های اطراف خود نسبت می دهند، واقعیت ذهنی آنها را تعریف می کند و تعامل آنها را با دنیایی که در آن زندگی می کنند، نشان می دهد.

Repertory Grids

	A	B	C	D	E	
Friendely						Unfriendely
Useful						Unuseful

1	TED	TONY	JOHN	SHIRLEY	ALAN	FRANCES	DOUGLAS	BOB	LOUISE	5
Career specialist	1	1	5	5	2	2	4	4	3	Got into his line by accident
Self protective	1	1	5	2	1	1	5	2	4	Bucaneer
Easily swayed by fads	1	1	5	5	1	1	2	3	4	Knows what he wants
20 years experience	1	3	2	2	4	5	1	1	5	Very new
Would say had come up the hard way	1	3	2	3	3	4	1	1	5	Hard path made smooth
Trimmers, aware of political reality	1	2	1	5	3	3	1	4	5	Think rational argument will solve any problem

- او معتقد است همه انسان ها برای معنابخشی به دنیای اطرافشان «قواعدی» را ایجاد می کنند و بر اساس آنها رویدادها، موقعیت ها، افراد، روابط و به طور کلی هر پدیده ای که با آن روبه رو می شوند را می بینند و درک می کنند. چنین قواعدی که افراد برای معنابخشی به دنیای اطراف خود ایجاد می کنند، در واقع همان «سازه ها» هستند.

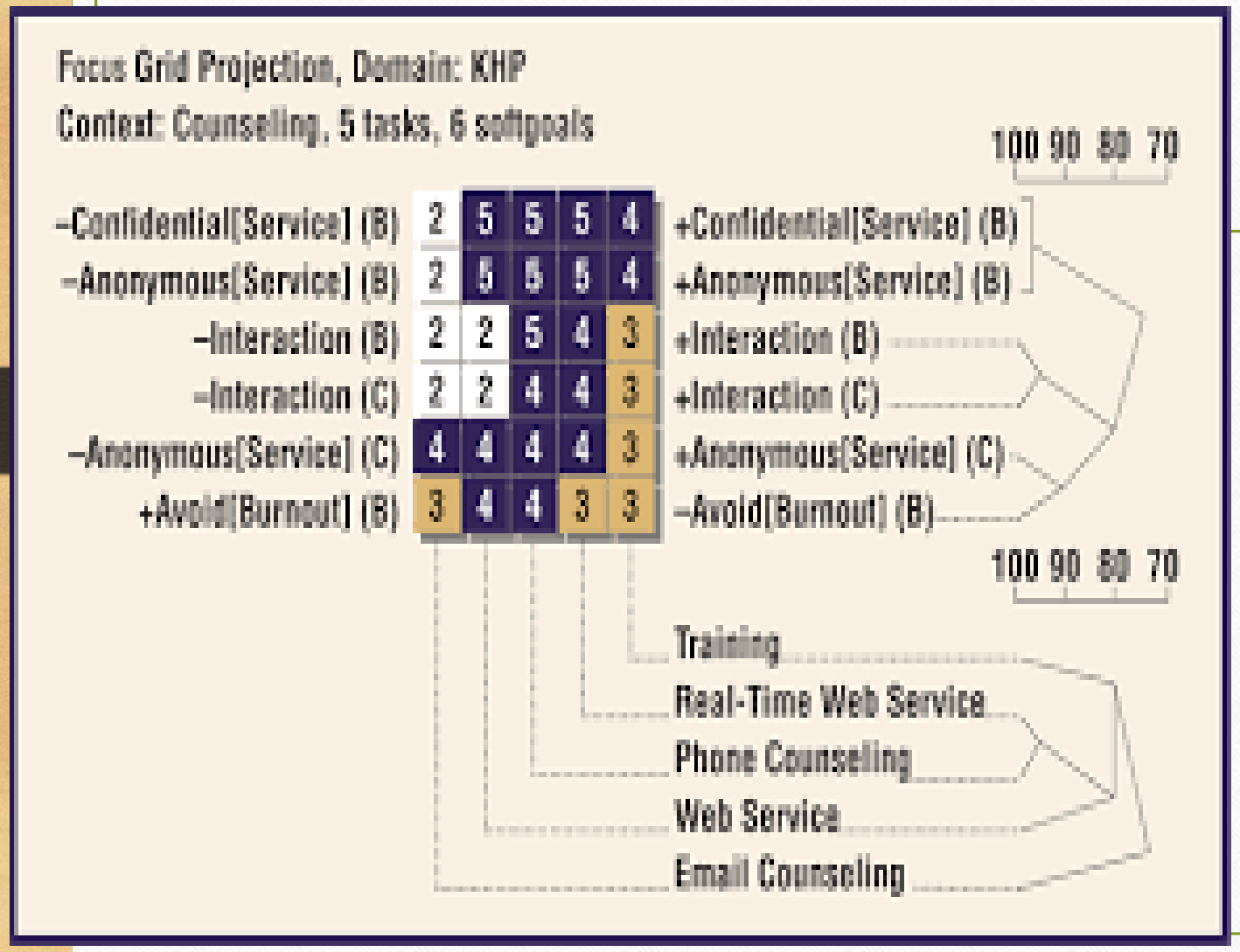

- اما به رغم اینکه خود افراد دائماً سازه ها را تولید، اصلاح و بازتولید می کنند، نمی توانند به طور واضح و کامل نسبت به آنها آگاهی پیدا کنند. بنابراین، شبکه خزانه با کشف سازه ها و معانی آنها علاوه بر اینکه زمینه ای را برای محقق فراهم می آورد که به شناخت سازه های ذهنی افراد دست پیدا کند، همچنین به افراد در کسب شناخت بیشتر نسبت به دیدگاه های خود و درک بهتر آنها کمک می کند.

- محقق می خواهد بداند افراد، دنیا را چگونه می بینند و چگونه می بینند و چگونه به پدیده های اطرافشان به خصوص موضوعات پیچیده بدون سوگیری های احتمالی از طریق سازه های ذهنی و شخصی خود و به زبان خود، معنا می بخشند. همچنین با اطلاعات به دست آمده از شبکه خزانه می توان به طراحی نقشه شناختی افراد نیز پرداخت. علاوه بر این ، محقق با استخراج شبکه های اختصاصی برای هر یک افراد و مقایسه آنها با یکدیگر قادر به شنایی دیدگاه های متنوع افراد نسبت به یک موضوع خاص و همچنین شناسایی سازه ها و دیدگاه های مشترک آنها خواهد بود

پارادایم تفسیری و ایده سیستم های سازه

- ایده سیستم های سازه که در شبکه خزانه مطرح می شود، بسیار شبیه به پارادایم تفسیری با تمرکز بر چارچوب های معنا و ساختارهای دانش است؛ زیرا هدف پژوهش هایی که در پارادایم تفسیری انجام می شوند نیز فهم پدیده از طریق معانی است که افراد به آن پدیده نسبت می دهند. پارادایم تفسیری، جهان اجتماعی را فرآیندی در حال ظهور که مخلوق افراد دست اندرکار آن است، می داند. در این پارادایم، دسترسی به واقعیت تنها از طریق سازه های اجتماعی نظیر زبان، خود آگاهی و معانی مشترک میسر است . از این رو، مبانی فلسفی شبکه خزانه متأثر از پارادایم تفسیری به صورت ذیل می باشد:

- یک سیستم سازهٔ شخصی، شامل تعدادی متناهی سازهٔ دوبخشی (دوگانه) است . بر این اساس، در تکنیک شبکه خزانه ، محقق پیش از حصول اطمینان نسبت به فهم معنی یک سازه، باید از مصاحبه شونده بخواهد که متضاد سازهٔ مورد نظر خود را توضیح دهد تا معنی آن سازه کاملاً مشخص شود و درکی مشترک برای همگان به وجود آید . در ادامه و در قالب مؤلفه های تکنیک شبکه خزانه به مصادیق نقش تضاد در آشکارسازی معانی ذهنی پرداخته خواهد شد.

مؤلفه های شبکه خزانه

- شبکه خزانه، مخزنی از سازه های شخصی افراد است که می توند در اشکال مختلف و با محتوای متفاوت به وجود آید. اما تمامی شبکه های خزانه، دارای چهار مؤلفه اصلی شامل: موضوع، عناصر، سازه ها و سازوکارهای پیوند دهندهٔ عناصر به سازه ها هستند. توضیحات مربوط به این مؤلفه ها به اجمال در ادامه خواهد آمد:

مؤلفه اول: موضوع

- هر آنچه شبکه خزانه حول آن شکل می گیرد، اصطلاحاً موضوع شبکه نامیده می شود. یعنی همان چیزی که محقق قصد دارد بفهمد دیگران چه معنی یا مفهومی از آن در ذهن خود دارند و آن را ابراز می کنند.
- از این رو هر شبکه، همیشه در مورد یک موضوع خاص شکل می گیرد. محقق نیز، در هر شبکه صرفاً به دنبال استخراج آن دسته از سازه هایی است که شخص برای معنابخشی به تجربه های خود در آن موضوع خاص، از آنها استفاده می کند. بنابراین، هنگامی که شبکه ای در مورد یک موضوع مشخص شکل می گیرد، محقق تنها بخشی از خزانهٔ شخصی فرد را که مربوط به آن موضوع می شود، کشف می کند، نه همه آن را. البته به این نکته هم باید توجه داشت که یک سازهٔ واحد می تواند برای موضوعات مختلف کاربرد داشته باشد. از این رو دامنه کاربرد برخی سازه ها گسترده است.

- برای مثال، سازه دو قطبی راحت – ناراحت که می تواند در ارتباط با افراد، موقعیت ها و رویدادهای مختلف مبنای تفسیر واقع شود. در مقابل ، برخی سازه ها از دامنه کاربرد محدودتری برخوردارند، مانند سازه دو قطبی تابناک – غیر تابناک که صرفاً به حوزه های موضوعی مربوط به منبع نور محدود می شود

مؤلفه دوم: عناصر

- عناصر، مثال ها یا نمونه هایی از یک موضوع خاص هستند. برای مثال، اگر موضوع مورد نظر «ویژگی های مورد نیاز برای انجام یک شغل خاص» باشد، در این صورت، فهرستی از فعالیت های وظیفه ای که کارمند در تصدی آن شغل باید انجام دهد، عناصر شبکه خزانه را در حیطهٔ آن موضوع خاص تشکیل می دهد.

- همچنین انواع روش های تدریس نیز می تواند عناصر موضوع روش تدریس باشند. بنابراین عناصر، ابعادی را که در قلمرو خاصی از گفتمان (از نظر محقق یا مشارکت کننده و یا هر دوی آنها) مهم به نظر می رسند، ارائه می کنند.
- این عناصر می توانند در قالب اَشکال گوناگون، شامل: افراد، مکان ها، رویدادها، استراتژی ها، مهارت ها، محصولات و همانند اینها باشند. نکته مهم این است که عناصر یک شبکه باید با یکدیگر متجانس باشند، برای مثال نمی توان افراد، اشیا یا رویدادها را با هم در مجموعه واحدی از عناصر در یک شبکه قرارداد، بلکه هر یک از اینها می توانند عناصر شبکه های متمایز از هم باشند.

روش انتخاب عناصر از سوی محقق:

- محقق می تواند عناصر را بر اساس پیشینه دانشی خود انتخاب کند. هنگامی که محقق، موضوع را انتخاب می کند، باید بداند چگونه از طریق عناصر، می تواند آن را به بهترین وجه بیان نماید. اما در این روش ، محقق نمی داند این موضوع از دید مصاحبه شونده چگونه به نظر می رسد و شامل چه عناصری خواهد بود.

- بنابراین این خطر وجود دارد که برخی عناصر که برای مصاحبه شونده مهم تلقی می شوند، از جانب محقق نادیده گرفته شوند. از جمله دلایلی که معمولاً به انتخاب عناصر از سوی خود محقق منجر می شود، این است که محقق با مقایسه پاسخ های پاسخ دهندگان به مجموعه استانداردی از عناصر معین تمایل دارد یا می خواهد عناصر مفروضی که از دیگر تحقیقات به دست آمده اند را در نمونه مورد نظر خود بررسی کند.

روش انتخاب عناصر از سوی مصاحبه شونده:

- در این روش به مصاحبه شونده اجازه داده می شود که خود عناصر را انتخاب کند. در این صورت این اطمینان حاصل می شود که موضوع دقیقاً از دیدگاه خود مصاحبه شونده مطرح شده است، اما از طرف دیگر ممکن است برخی عناصر مورد نظر محقق، نادیده گرفته شوند.

روش انتخاب عناصر از طریق مذاکره میان محقق و مصاحبه شونده:

- در این روش مجموعه ای از عناصر، مشترکاً از طریق بحث و مذاکره بین مصاحبه شونده و محقق شناسایی می شوند . در این شرایط، عناصر مورد نظر هر دو طرف انتخاب می شوند و اجماع حاکم می گردد

مؤلفه سوم: سازه ها

- کلی، «سازه» را سنگ بنای معنابخشی می داند و معتقد است افراد به وسیله سازه ها، به دنیای اطراف خود معنا می بخشند و آن را تفسیر می کنند. هنگامی که در باره چگونگی «نگاه کردن به دنیا» و «شیوه های نگریستن» صحبت می کنیم، در واقع در حال صحبت کردن از «تفسیر» و «سازه ها» هستیم. بنابراین، واحد اصلی تجزیه و تحلیل شبکه ، سازه است و هدف شبکهف استخراج سازه های شخصی افراد است. سازه ها، صفات یا گزاره های توصیفی کوتاهی هستند که افراد از آنها برای توصیف عناصر شبکه و تمایز قائل شدن میان آنها استفاده می کنند.

- سیستم های سازهٔ شخصی ماهیتاً دو قطبی اند. برای مثال، ممکن است کارکنان، مدیران عالی سازمان خود را به گروه هایی که دارای مهارت های رهبری قوی و مهارت های رهبری ضعیف هستند و یا دارای مهارت های ارتباطی قوی و مهارت های ارتباط ضعیف هستند، طبقه بندی کنند. بر این اساس، «مهارت های رهبری قوی- مهارت های رهبری ضعیف» و «ارتباط قوی- ارتباطات ضعیف»، سازه های دو قطبی مطرح شده از طرف کارکنان در ارتباط با مدیرانشان هستند.

- چنان که مشاهده می شود، هر سازه دارای دو قطب مخالف است که از طریق تضاد موجود در هر سازه، درک مفهوم آن آسان تر می شود. کلی (۱۹۵۵) معتقد است ما به اندازه شباهت ها، با تفاوت ها به دنیا معنا می بخشیم. از نظر او افراد هرگز چیزی را بدون تکذیب چیز دیگر، تصدیق نمی کنند، یعنی همان گونه که فرانسلا و بانیستر (۱۹۷۷) مطرح کرده اند، اگر بگوییم شخصی راستگو است، می توانیم بگوییم که او دروغگو نیست.

روش استخراج سازه

- در تکنیک شبکه خزانه برای استخرج سازه های متعلق به هر شخص، مجموعه ای از عناصر شبکه به طور سیستماتیک با یکدیگر مقایسه می شوند.
- سه روش متداول برای استخراج سازه ها شامل: روش های سه عنصری، دو عنصری و تک عنصری است که همگی آنها حاوی سؤال هایی که در زمینه تشابهات و تفاوت های بین عناصر از قبل استخراج شده (دو یا سه عنصر بر اساس نوع روش) هستند. استفاده از کارت هایی که عناصر بر روی آنها نوشته شده است، برای استخراج سازه ها بسیار سودمند است؛ زیرا مشاهده مستقیم این عناصر، شرایطی را فراهم می آورد که افراد راحت تر می توانند آنها را با یکدیگر مقایسه کنند. در اینجا به توضیح اجمالی هر یک از روش ها پرداخته می شود.

روش استخراج سازه ها با استفاده از سه عنصر:

- روش های استخراج سازه از سوی جرج کلی مطرح شد. در این روش، استخراج سازه ها از طریق انتخاب یک گروه سه عنصری از میان همه عناصر موجود در شبکه انجام می شود. انتخاب این سه عنصر یا به صورت یا به صورت تصادفی صورت می گیرد، و یا از طریق خود محقق.

سوال

- کلی (۱۹۹۱/۱۹۵۵) پیشنهاد می کند که در هر گروه سه عنصری که به فرد ارائه می شود، هر دفعه تنها یک عنصر تغییر داده شود. پس از انتخاب دسته های سه تایی عناصر ، باید از مشارکت کنندگان سؤال شود که « از میان این سه عنصر، از چه لحاظ، دو عنصر شبیه به یکدیگر و متفاوت با عنصر سوم هستند؟» با پاسخ هایی که مصاحبه شوندگان به این سؤال می دهند، دو قطب متضاد برای هر سازه آشکار می شود. برای مثال مشارکت کننده از میان سه دوست خود به نام های X، y و z ، Xو y را افرادی اجتماعی و در مقابل، z را فردی گوشه گیر توصیف می کند. در اینجا یک سازهٔ دو قطبی به صورت «اجتماعی- گوشه گیر» استخراج می شود.

روش استخراج سازه ها با استفاده از دو عنصر:

- این روش از سوی لندفیلد (۱۹۷۱) مطرح شد. در مطالعه ای که لندفیلد در زمینه روان درمانی انجام داد، از مشارکت کنندگان خواسته شد که هر بار دو عنصر را با یکدیگر مقایسه کنند و ببینند که این دو عنصر در چه چیزی با یکدیگر شباهت دارند یا در چه چیزی با یکدیگر متفاوت هستند. سپس از آنها خواسته شد که متضاد آنها را به عنوان قطب های مقابل، بیان کنند

- اپتین، شومن و نیکسون (۱۹۷۱) نیزمعتقدند با استفاده از تنها دو عنصر، آشکارتر می توان قطب های متضاد را شناسای کرد. این روش معمولاً شامل یک سؤال مقدماتی است، به این شکل که :«آیا شما این دوعنصر را بیشتر مشابه یکدیگر می بینید یا متفاوت از یکدیگر؟» این سؤال با سؤال هایی در زمینه تشابهات و تفاوت ها ادامه پیدا می کند،
- برای مثال، «از چه لحاظ این دو عنصر به یکدیگر شبیه هستند؟»،«این دو عنصر در چه ویژگی هایی با یکدیگر اشتراکت دارند؟» و «از چه لحاظ این دو عنصر با یکدیگر متفاوت هستند؟» توصیف این تفاوت ها به وسیله پاسخ دهنده باعث ایجاد یک جفت متضاد می شود که هر کدام از آنها به یک عنصر از جفت عنصرها مربوط می شوند. بنابراین، هنگامی که تفاوت میان عناصر مورد سؤال قرار میگیرد، جفت های متضاد مستقیماً ایجاد می شوند، به طوری که هر عنصر از سوی قطب مخالفش تعریف می شود.

- سؤالی که به تشابهات اشاره می کند برای استخراج متضاد خودش به نوع دیگری از سؤال نیاز دارد، مثلا «چه چیزی می تواند متضاد این ویژگی باشد؟». با ادامه این رویه و مقایسه عناصر مختلف با یکدیگر، تمامی سازه ها استخراج خواهند شد.

روش استخراج سازه ها با استفاده از یک عنصر واحد:

- این روش، کاملا شبیه به یک گفتگو (مکالمه غیر رسمی) است که در آن از افراد در مورد ماهیت عناصری که مطرح می کنند، سؤال می شود و در این شرایط، وظیفه مصاحبه کننده به ثبت سازه های مطرح شده از جانب مصاحبه شوندگان و پرسیدن سؤال هایی برای پیدا کردن قطب های مخالف آنها محدود می شود.
- استخراج سازه ها با هر روشی که انجام شود، تا زمانی ادامه پیدا خواهد کرد که دیگر سازه جدیدی از طرف مشارکت کننده مطرح نشود. پس از استخراج سازه ها، برای حصول اطمینان از تطابق سازه های مطرح شده از جانب مصاحبه شوندگان، با آنچه واقع مورد نظر آنها بوده، از تکنیک نردبانی استفاده می شود. در این تکنیک، سیستم های سازه به صورت سلسله مراتب سازماندهی و بر اساس رابطه علت و معلولی به یکدیگر وابسته می شوند، به نحوی که برخی سازه ها در مرکز باورهای فرد و رأس هرم جای می گیرند و مفاهیم محوری را ایجاد می کنند و دیگر سازه ها در موقعیت های پایین تر هرم قرار می گیرند.

- در تکنیک نردبانی برای دستیابی به هدف یاد شده از سؤال هایی مثل چه، چرا، چگونه و چطور استفاده می شود. برای مثال، «منظور شما از این حرف چیست؟»، «چرا این سازه را اینخاب کرده اید؟»، «چگونه نظرتان را در این زمینه مطرح می کنید؟» و سؤالاتی از این دست.

مؤلفه چهارم: سازوکار پیوند دهنده عناصر به سازه ها

- پس از انتخاب عناصر و استخراج سازه ها، برای به دست آوردن اطلاعات درباره ساختار سیستم سازه ای هر فرد باید میان عناصر و سازه های شبکه ارتباط برقرار شود به طوری که مشارکت کننده، هر عنصر را بر حسب سازه ها مورد مقایسه و ارزیابی قرار دهد. از این طریق مشخص می شود که افراد چگونه بین عناصر تمایز قائل می شوند. در این شرایط از مشارکت کننده خواسته می شود که هر عنصر را بر حسب هر سازهٔ دو قطبی، ارزیابی قرار دهد. از این طریق مشخص می شود که افراد چگونه بین عناصر تمایز قائل می شوند. در این شرایط از مشارکت کننده خواسته می شود که هر عنصر را بر حسب هر سازهٔ دو قطبی، ارزیابی کند. برای اتصال عناصر به سازه ها دو روش متداول وجود دارد: یکی روش دو قطبی و دیگری روش ارزیابی.

روش دو قطبی

- در روش دو قطبی در مقایسه یک عنصر با یک سازه اگر عنصر مورد نظر به قطب سمت چپ سازه نزدیک تر باشد در این صورت در جدول، جلوی آن عنصر علامت تیک زده می شود و اگر برعکس، به قطب سمت راست سازه نزدیک تر باشد در جدول، جلوی آن عنصر علامت ضربدر زده می شود و اگر سازه برای عنصری به کار نرود، آن خانه جدول خالی گذاشته می شود. این روش به مشارکت کننده اجازه می دهد که هر عنصر را تنها با یکی از دو قطب هر سازه مرتبط سازد. از این رو، مشکلی که محققان در استفاده از این روش با آن روبه رو می شوند، سیاه یا سفید بودن روش دو قطبی و عدم توجه آن به سایه های خاکستری است؛ زیرا مشارکت کننده تنها باید یک قطب را انتخاب کند مشکل دیگر این روش آن است که می تواند به طور بالقوه باعث چولگی توزیع شود که برای حل این مشکل گاهی اوقات از مشارکت کنندگان خواسته می شود اطمینان حاصل کنند که در هر سازه، تیک ها و ضربدرها به طور مساوی بین عناصر تقسیم شده اند. اما این موضوع ممکن است همیشه مطابق میل مشارکت کنندگان نباشد و مشکل را همچنان حل نشده باقی گذارد.

روش ارزیابی:

- روشی که بیشتر اوقات برای اتصال عناصر و سازه ها به کار می رود، روش ارزیابی است که در آن از مشارکت کنندگان خواسته می شود به جای تیک و ضربدر زدن، از مقیاس های درجه بندی پنج رتبه ای یا هفت رتبه ای لیکرت، یا مقیاس های ته رتبه ای و ده رتبه ای استفاده کنند. هر یک از دو انتهای مقیاس نیز به یک قطب از سازه، نسبت داده می شود. در این روش با قرار دادن اعداد مختلف میان دو سر یی لطیف، علاوه بر توجه به سایه های خاکستری، مشارکت کنندگان نیز از آزادی عمل بیشتری برخوردار می گردند. لاتا و سوایگر (۱۹۹۲) در مطالعه خود برای درجه بندی عناصر بر مبنای سازه ها از مقیاس پنج رتبه ای لیکرت استفاده کرده اند. در حالی که هانتر (۱۹۹۷) در مطالعه خود از مقیاس ته رتبه ای استفاده کرد. در هر صورت، هنگامی آزادی عمل مشارکت کنندگان در تحقیق به حداکثر خود می رسد که دامنه مقادیر درجه بندی از تعداد عناصر بیشتر باشد.

تحلیل داده های شبکه خزانه

- پس از تکمیل شدن همه داده های شبکه خزانه، برای تفسیر اطلاعات درون شبکه از روش های تحلیلی مختلفی استفاده می شود. ضمنا ممکن است به علت تعدد سازه های شخصی، جهت تحلیل داده ها به استفاده از نرم افزارهای کامپیوتری نیاز باشد. تکنیک های مختلفی وجود دارند که برای محقق این امکان را فراهم می آورند تا روابط میان عناصر، روابط میان سازه ها و روابط میان عناصر و سازه های شبکه خزانه را مورد بررسی قرار دهند تان و هانتر، ۲۰۰۲، ص ۴۸). متداول ترین تکنیک هایی که برای تحلیل داده های شبکه خزانه مورد استفاده قرار می گیرند، شامل شمارش فراوانی، تحلیل محتوا، «تمرکز دیداری و تحلیل آماری» است که در ادامه به توضیح اجمالی آنها پرداخته می شود.

شمارش فراوانی:

- این روش، تکنیکی ساده برای تحلیل داده هاست که در آن، محقق به شمارش تعداد دفعاتی که مشارکت کنندگان به عناصر یا سازه های خاص اشاره می کنند، می پردازد. معمولا از این روش برای پیدا کردن گرایش های مشترک میان افراد یک نمونه کوچک استفاده می شود. مزیت اصلی تکنیک شمارش فراوانی، این است که در شناسایی عناصر از سؤال های باز پاسخ (یعنی در شرایطی که عناصر از سوی محقق مشخص نشده اند، بسیار مؤثر است. در مقابل، استفاده از این تکنیک برای تحلیل سازه های بسیار دشوار است؛ زیرا ممکن است افراد برای یک سازه خاص، معانی مختلفی به کار گیرند. بنابراین، زمانی از آن پیشنهاد استفاده می شود که سازه ها به خوبی تعریف شده باشند
-

- **تحلیل محتوا:** استوارت و استوارت (۱۹۸۱) برای تحلیل عناصر یا سازه هایی که به خوبی تعریف نشارهٔ أند، تحلیل محتوا را پیشنهاد کردند. این روش شامل انتخاب مجموعه ای از مقوله ها که عناصر یا سازه ها می توانند در آنها طبقه بندی شوند و سپس تخسیس ناصر با سازه ها به یک مقوله خاص است ایویل، ۲۰۰۵، ص ۱/۵). در تحلیل محتوا، برای تحلیل عناصر در سازه هایی که از سوی مشارکت کنندگان فراهم شده اند از طریق باز پیتی عناصر و میازمها، مقوله ها تعیین و دسته بندی می شوند. به طوری که هر عنصر سازه با عناصر سازه های دیگر مقایسه می شود و اگر از لحاظ مضمون و محتوا به آنها شباهت داشته باشد، با آنها در یک گروه قرار می گیرد. اما اگر یک عنصر سازه با گروه تعیین شده، مطابقت نداشته باشد در این صورت، خودش یک گروه جدید ایجاد می کند.

- **تمرکز دیداری:** در این روش به جای استفاده از مقیاس ها از سیستم تیک ضربدر استفاده می شود که در آن، عناصر براساس تیک ، ضربدر با یکدیگر مورد مقایسه قرار می گیرند. پس از تکمیل شدن شبکه، هر عنصر با دیگر عناصر شبکه مقایسه می شود و هر بار که یک عنصر با عنصر دیگر موافق باشا، ثبت می شود.

- **ترکیب تکنیک ها**: برای تحلیل داده های شبکه خزانه می توان از ترکیب تکنیک های کمی و کیفی مطرح شده نیز استفاده کرد. برای مثال، داده های شبکه خزانه می توانند با استفاده از تحلیل محتوا، برای تعیین سازه های مشترک، تحلیل شوند؛ سپس رابطه میان این سازه ها و ادراک های مخاطبان نیز می تواند با استفاده از آزمون کای اسکوتر آمار ناپارامتریک تحلیل شود. انتخاب تکنیک های آماری مختلف براساس هدف تحقیق صورت می گیرد

نمونه گیری در شبکه خزانه

- تکنیک شبکه خزانه غالبا برای نمونه هایی با اندازه های کوچک، کاربرد دارد. بنابراین، هنگام به کار بردن این تکنیک معمولا از یک نمونه کوچک با اندازه شش الی ده نفر استفاده مي شود، می نی هان (۱۹۹۶) و دان (۱۹۸۶) در مطالعات خود به ترتیب از نمونه های چهارده تایی و هداده تایی استفاده کردند و دریافتند که هیچ سازد جاد بدی پس از مصاحبه با دهد. همین مشارکت کننده، استخراج نمی شود (جانسون و کروج، ۲۰۰۷، ص ۲۶۳) در مطالعه دیگری محققان دریافتند که اگر اندازه نمونه بین پانزده الی بیست و پنج باشد در این صورت بیشتر اوقات برای نزدیک شدن به جهان معنا در حوزه موضوع مورد نظر، سازه های کافی استخراج خواهاستناد شد. بنابراین، آنچه می توان از تحقیقات مختلف نتیجه گرفت، این است که اندازه نمونه با پیدا کردن نقطه اشباع ؟ تعیین خواهد شد. نقطه اشباع جایی است که در آن نقطه دیگر هیچ سازه جدیدی از مصاحبه شونده ها به دست نمی آید تان و هانتر، ۲۰۰۲، ص ۴۹)

- ابزار گردآوری اطلاعات روش متداول برای اجرای شبکه خزانه، انجام یک مصاحبه رسمی با مشارکت کننده است (بویل، ۲۰۰۵، ص۱۸۳)؛ نوعی از مصاحبه ساختار یافته (یا نیمه ساختار یافته) که شامل تعامل بین مصاحبه کننده و مصاحبه شونده می باشد و بهتر است به صورت منفر و رودررو

- صورت گیرد. از آنجا که مصاحبه، یک فرایند اجتماعی است، داشتن مهارت های محاوره ای و اجتماعی برای محقق، ضروری است (جانکویکز، ۲۰۰۴، ص ۲۳). بنابراین، فراهم آوردن محیطی آرام که در آن مصاحبه شونده بتواند درون خود را بدون نگرانی از مورد قضاوت قرار گرفتن ابراز نماید، دارای اهمیت است. علاوه بر این، هنگام انجام مصاحبه یحقق باید به تحریف های پدیدار شناسائة تخنیکی شبکه خبرائه توجه کند؛ زیرا هدف این روش، دستیابی به تصویر روشنی از فرایندهای سازهای شخص از سوی خود مصاحبه شونده از طریق کاهش مداخله محقق است.

- از آنجا که در اجرای شبکه خزانه از افراد خواسته می شود که به شمار قابل توجهی از سوال ها، پاسخ دهند، لازم است محقق در هنگام تفسیر نتایج، به أثر خستگی پاسخ دهنده بر پاسخ همایش نیز توجه کند. به رغم اینکه زمان مورد نیاز برای انجام مصاحبه بین چهل و پنج تا شصت دقیقه در نوسان است، اما صرف نظر از سرعت عمل خود مصاحبه شونده در پاسخ به سؤال ها، عوامل متعددی وجود دارند که می توانند بر زمان مذکور اثرگذار باشند. برای مثال، تصمیم گیری در مورد تعیین عمار یا بازه ها از سوی خود محقق، با ارانه آنها از بر مشارکت کننده و همچنین تعداد عناصر مورد استفاده در شبکه از جمله عواملی هستند که بر زمان مورد نیاز اثر می گذارند أفرانسیان و همکاران، ۲۰۰۳).

- **فرایند مصاحبه**: مصاحبه به سه بخش تقسیم شد و زمان مورد استفاده برای آن، پانزده دقیقه تعیین گردید که در برخی موارد تا ۴۵ دقیقه به طول انجامید.

شناسایی مأخذ اطلاعاتی (عناصر):

- در ابتدا از مصاحبه شوندگان، سؤال شد که آیا آنها تا به حال از سوپرمارکت، داروخانه و یا پزشک، دارو خریداری کرده اند از مشارکت کنندگانی که به این سوال جواب مثبت دادند، خواسته شد که نام دارو را ذکر کنید. پس از آنها سؤال شمله دست کم سه مأخذ اطلاعاتی را که برای دریافت اطلاعات دارویی از آنها استفاده می کنند، مشخص نمایند. برخی مشارکت کنندگان به مآخذ اطلاعاتی مشابه اشاره کردند در حالی که سایر مشارکت کنندگان، ماخذ اطلاعاتی متفاوتی را برای انواع گوناگونی از داروها مطرح نمودند. هر مشارکت کننده می توانست حداکثر به نه مأخذ اطلاعاتی اشاره کند. اگر مشارکت کننده ای دو یا کمتر از دو مأخذ اطلاعاتی را مشخص می کرد، مصاحبه در همان مرحله به پایان می رسید. مآخذ اطلاعاتی شناسایی شده، چنان که در جدول شماره ۱ نشان داده شده است، در قالب هفت طبقه قرار گرفتند.

جدول ۱: طبقه بندی مآخذ اطلاعات شناسایی شده (تیو، ۲۰۰۷، ص ۷۵)

ردیف	مآخذ اطلاعاتی شناسایی شده
۱	پزشک
۲	داروساز
۳	سایر افراد (سایر متخصصان امر سلامت)
۴	اطلاعات مکتوب (نشریات، مجلات، بروشورها و کتاب های دارویی)
۵	همسالان (دوستان، خانواده)
۶	رسانه ها (تلویزیون ، رادیو، مجلات عمومی)
۷	اینترنت

استخراج ادراکات مصرف کننده از عناصر یا مآخذ اطلاعاتی (سازه ها):

- هر مأخذ اطلاعاتی مطرح شده از جانب مشارکت کنندگان، در یک کارت مجزا نوشته شد. سپس با اسفتاده از روش سه عنصری استخراج سازه، سه کارت شامل نام سه منبع به مشارکت کننده ارائه گردید و از او خواسته شد مشخص کند از میان این سه منبع اطلاعاتی ، کدام دو مأخذ، قابل اعتمادترند و از او سؤال شد که چرا فکر می کند این دو مأخذ، قابل اعتمادترند. علت اینکه چرا مشارکت کننده فکر می کند مأخذ سوم، کمتر قابل اعتماد است نیز پرسیده شد.

پاسخ های به دست آمده، پیانگر سازه های شخصی دوقطبی مشارکت کننده بودند که در سطرهای سمت چپ و راست شبکه نوشته شدند. این فرایند، برای دیگر مجموعه های سه عنصری باقیمانده تکرار شد تا زمانی که مشارکت کننده، قادر به ساخت هیچ سازه جدیدی نبود و یا اینکه شده مجمو نمه سه معیشتری برای مقایسه به مشارکت کننده ارائه شده بود. جدول شماره ۲ مطلب پیش گفته را به نحو دیگری نشان می دهد

جدول ۲: استخراج سازد با استفاده از مقایسه سه عنصری (تیو، ۲۰۰۷، ص ۷۶)

پرسش ها: **۳ عنصر:**

الف) کدام دو مأخذ اطلاعاتی، قابل اعتمادتر هستند؟ چرا؟ | تبلیغات تلویزیونی | پزشک | داروساز

پاسخ: داروساز و پزشک، زیرا آبها مأخذ «موثقی» هستند.

ب) مأخذ سوم کدام است؟ چرا غیر قابل اعتماد است؟

پاسخ : تبلیغات تلویزیونی، زیرا «سوددار» هستند.

ج) سازه استخراج شده «موثق – سوددار»

ارزیابی مآخذ اطلاعاتی: برای ارزیابی هر مأخذ اطلاعاتی بر اساس سازه های استخراجی از یک مقایاس ده رتبه ای استفاده شد و از مشارکت کننده خواسته شد که هر مأ اطلاعاتی را بر حسب این مقیاس ها ارزیابی کند. سپس ، این مقادیر در جدول ثبت گردید. در شرایطی که از نظر مشارکت کننده یک سازه برای مأخذ اطلاعاتی خاص قابل استفاده نبود، این موضوع به جای ارتبه یا امتیاز، در جدول ذکر گردید. نگاه شمارهٔ ۱،شبکه خزانهٔ تکمیل شده، اطلاعات اخذ شده از یک مشارکت کننده را در قالب مآخذ اطلاعاتی یا عناصر، سازه هایی با قطب های دوگانه مثبت و منفی و مقیاس درجه بندی لیکرت بر حسب

- روی طیف لیکرت مقادیر یک تا ده، به تصویر کشیده است. توجه داشته باشید که قطب های مثبت و منفی، حاصل مقایسه مآخذ اطلاعاتی با یکدیگر با استفده از روش سه عنصری و پیدا کردن شباهت ها و تفاوت های آنها بوده است. تمامی قطب های مثبت و منفی بعد از احصاء در دو طرف جدول قرار داده شدند و عناصر بر اساس آنها مورد ارزیابی قرار گرفتند.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Strongly disagree									Strongly agree
○	○	○	○	○	○	○	○	○	○

ماتریس درجه بندی (شبکه خزانه)

قطب مثبت سازه	مأخذ اطلاعاتی (عناصر ۳۲۱)				قطب منفی سازه
	مادر	تبلیغات تلویزیون	داروساز	پزشک	
آموزش دیده	۸	۱۰	۱	۱	آموزش ندیده
باتجربه	۷	۱۰	۱	۱	بی تجربه
اطلاعات کافی	۷	۹	۲	۱	اطلاعات ناکافی
موثق	۱	۱۰	۲	۲	سودار
سهولت دو دسترسی	۱	۴	۴	۴	عدم سهولت در دسترسی

مقیاس لیکرت

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰

نگاره ۱: استخراج سازه ها و ارزیابی مآخذ اطلاعاتی – مثالی از یک مشارکت کننده (تیو، ۲۰۰۷)

تحلیل: اطلاعات جمعیت شناختی مشارکت کنندگان، داروهای شناسایی شده مآخذ اطلاعاتی شناسایی شده و سازه های استخراج شهد با استفاده از آمار توصیفی استفاندارد مورد تحلیل قرار گرفتند. همچنین سازه هایی که از سوی مشارکت کننده مطرح شده بودند با استفاده از تحلیل محتوای نظری بر اساس مضمون، مقوله بندی شدند.

نتایج: شایان ذکر است مصرف کنندگان داروها، ۶۴۸ مأخذ اطلاعاتی را شناسایی کردند که در هفت طبقه (جدول شمارهٔ ۱) مقوله بندی شدند و پرتکرارترین مأخذ اطلاعاتی به ترتیب پزشکان، مآخذ مکتوب و در نهایت دروسازان بودند (تیو و همکاران، ۲۰۰۷، ص۷۳-۸۰).

نتیجه گیری

- پاسخ به پرسشنامه ها همواره این احساس را در فرد ایجاد می کند که هیچ کدام از گزینه های گریدها و سال ها چنان که بایسته است این امکان را برای او فراهم نمی آورند آنچه فکر و احساس می کند به پرسشگر انعکاس دهد و مطمئن باشد آنچه مورد نظر وی بوده به محقتی انتقال یافته است، شبکه خزانه روشی است که این نقیصه را برطرف می سازد، لذا ابزاری مطمئن برای انتقال مفاهیم و معانی قلمداد می شود. این تکنیک ابزار تحقیقی پذیرفته شده در حوزه روانشناسی است و به طور فزاینده در دیگر رشته ها نیز به کار برده و به عنوان یک روش شناسی، جهت شناخت ساختار و محتوای تفکر افراد مورد استفاده قرار می گیرد.

- متأسفانه این تکنیک در مراکز علمی تحقیقاتی کشور از جمله دانشگاه ها، روش چندان شناخته شده ای نیست. در این مقاله، تلاش شده است تکنیک شبکه خزانه، به عنوان پلی میان تحقیقات کمی و کیفی معرفی شود و مبانی نظری و فرایند تحمل آن به اختصان برجسته گردد، تا با شناخت هر چه بیشتر این روش، مزایای آن ملموس تر و کاربرد آن گسترده تر شود. چنان که مطرح شد تکنیک شبکه خزانه به عنوان یک روش معتبر و مفید برای دستیابی به سازه های شخصی افراد به کار می رود و این امکان را فراهم می آورد که بدون مداخله و سوگیری محقق، از ادراکات افراد و به نوعی نقشه شناختی آنها اطلاع حاصل شود.

- این شبکه ها به افراد اجازه می دهند دیدگاه های خود را به وسیله سازه های خود و نه سازه های محقق، ابراز نمایند و درباره درک دنیا و معنا بخشی به آن، به زبان خود صحبت کنند. لذا هیچ یک از مشارکت کنندگان نمی توانند اعتراض کنند که پیش فرض های شخص دیگر، به آنها نسبت داده شده است. بنابراین، هنگامی که محقق به دنبال کشف سازه های شخصی افراد در ارتباط با یک موضوع خاصی است، شبکه خزانه این امکان را به وی می دهد که دقیقا مقصود فراد از به کار بردن آن سازه ها را دریابد.

- از آنجا که در این تکنیک نیاز نیست محقق، سازه ها و مدل هایی از قبل تعریف شدهای برای پاسخ دهندگان طراحی کند، این امکان به محقق داده می شود که بدون سوگیری، به سازه های شخصی دست پیدا کند. بنابراین، شبکه خزانه می تواند برای اجتناب از کلیشه ها و تکرار مکرراتی که از سوی دیگر تکنیک ها صورت می گیرد به کار برده شود. از طرف دیگر، مدل مفهومی به دست آمده از تحلیل شبکه خزانه، هم مؤلفه های کلیدی مدل مفهومی و هم روابط میٹخصی که بین این مفاهیم در ذهن فرد وجود دارد را تعریف می کند، در حالی که سیستم های کنونی بازیابی اطلاعات، مبتنی بر متغیرهای کنترل شده تنها می توانند وجود یا عدم وجود مفاهیم خاس را نشان دهند، نه روابطی که بین این مفاهیم وجود دارد